

SZEMLE

ERDÉLY – ÚJSÁGÍRÓ-SZEMMEL

HARMINC pesti és vidéki újságíró járta be október közepén Erdélyt Kolozsvártól Sepsiszentgyörgyig. Megnézték az erdélyi városokat, a változatos erdélyi tájat és a visszatért részek gazdasági szervezeteit. Ez volt utazásuk legfőbb célja: meglátni az „aranyló vágykép”, a Tündérkertnek elképzelt Erdély küzdelmes hétköznapjait, óriási erőfeszítéseit a gazdasági felemelkedésért és meghallani a Székelyföld népének hangos kiáltását gyárok, ipartelepek, a megélhetés után.

Senki sem mutogatta nekik, mégis mind a harmincnek akaratlanul az erdélyi magyarság demokratikus életformáin, önkormányzati szellemén és társadalmi öntevékenységén akadt meg a szeme. Ez csendül ki az utazás nyomán megjelent cikkek sokaságából. Hely hiányában keveset közölhetünk belőlük, de talán néhány idézetünk is híven ábrázolja, milyenek mutatkoztak Erdély 1943 őszén – újságíró-szemmel nézve.

VASS LÁSZLÓ: A NÉPPEL A NÉPÉRT

Ha valahol, itt még klasszikus formájában, a legtisztább értelmezésében él a szövetkezeti gondolat. Talán azért is van így, mert a székely népben régtől fogva hagyományos a kalákás szellem. Nem véletlen, hogy a magyar szövetkezeti mozgalom atyja, gróf Károlyi Sándor, ötven évvel ezelőtt a Székelyföldön kezdte meg az úttörés nehéz munkáját. Itt volt legégetőbb szükség a segítségre, mert a szabadságharc után fokozott mértékben nőtt az erdélyi földvándorlás óriási nemzeti veszedelme. Károlyi a szövetkezéssel, a magyar erők gazdasági összefogásával és megsegítésével igyekezett feltartóztatni a végzetes bomlást. Már előtte is a marosvásárhelyi székely polgárok kármentesítő társaságba szövetkeztek a tűz ellen, a századfordulón aztán az uzsora és az idegen hódítás ellen fogtak össze a szépen szaporodó szövetkezeti fiókokban.

A szövetkezeti gondolat ezen a vidéken tehát népmentő és nemzet-erősítő intézménnyé vált s különösképpen azzá lett az elnyomatás éveiben. Itt alulról indult meg a szövetkezeti szervezkedés, *a népből a népért*. A háromszor hét szűk esztendő sorvasztó csapásaival szemben a magyar templomokon kívül a gazdakörök és a szövetkezetek biztosították az erdélyi magyarság megtartását, szellemi és anyagi érdekeinek megvédését. Számos egyházi iskolát, papot és tanítót tartott fenn a szövetkezet s számos közművelődési ház a szövetkezetek támogatásából létesült. És volt idő, mikor a szövetkezeteken keresztül alakult ki Erdély magyar népi egysége, hogy megbirkózzék a reászakadt pusztulással.

(*Reggeli Magyarország*, 1943. október 31.)

DARVAS JÓZSEF: ERDÉLYI NAPLÓ...

Engem mindenekelőtt az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület munkája érdekelt: az erdélyi parasztság hatalmas összefogó szervezetének mindennapi élete. Bár itt Erdélyben nem igen lehet kimondani a „paraszt” szót kellemetlen utókövetkezmények nélkül, mert a székely mind nemesember s a többi vidékek parasztsága... akarom mondani gazdái, földművelői, „földészei” is hamar meggorrolnak és csunyan néznek az emberre a szerintük lealázó névért... Visszatérve az EMGE dologára: az ismertető nem mondja ki, de megérti az ember, hogy ez a jövőre száz esztendő intézmény *egészen az utolsó időkig ugyanaz volt, mint nálunk az OMGE*. Az erdélyi nagy- és középbirtokosok gazdasági szervezete. Vagy ha tetszik: érdekvédelmi szervezete. Legfeljebb az erdélyi történelmi hagyományokból eredően, mindig több volt benne a demokratikus hajlandóság s a végvári magyar szorongás, amely már a kisebbségi sors előtt is éggő gyötrődés volt itt, s ez enyhített valamit a feudális ridegségen. Még Trianon után is másfél évtizedig ilyen intézménynek maradt meg: *alig volt ezer tagja s ezek mind a nagyobb birtokosok sorából kerültek ki*. A falu, a nép felé nem volt semmi reális kapcsolata, – hatása is csak annyi, hogy a saját szűkebb keretei között végzett s propagált termelési újításokból közvetett úton valami mégis leszivárgott a nép közé.

1936-ban történik a nagy fordulat. *Dr. Szász Pál* ekkor az elnök. A kisebbségi sorsban felnövekedett első nemzedék már egy új, realisabb nemzetszemlélet igazságait hangoztatja s az összeomlás szörnyű víziója alól kikerülve arról beszél, hogy gyökereket szagató viharban, *„a zengő ég alatt az erdélyi magyarság egyetlen útja az időálló, ősi nemzeti és népi forráshoz, a magyar faluhoz kell, hogy vezessen”*. Az EMGE akkori vezetősége is megérti ezt s széles kapukat tár a falu felé, a népi elemek számára. Kilép egy gazdasági érdekvédelmi szervezet rezerváltágából és társadalmi szervezetté akar nőni, még pedig úgy, hogy *a szervezést alul, a népnél kezdi el*. Ekkor lesznek az EMGE alapkövei a falusi gazdakörök s a taglétszám rövidesen megtízszereződik, majd meghússzorozódik.

A kérdések, melyekkel szembe kell néznie, igen súlyosak. Erdély földművelő, falusi magyarsága nagyon szegény. Az erdélyi résznek alig fele művelhető terület, a lakosságnak túlnyomó többsége, mintegy 80%-a viszont mégis földművelésből próbál megélni. A román földreform, amely a szociális jóvátétel helyett a „nemzeti jóvátétel” hamis jelszavával fog neki az erdélyi földkérdés megoldásának, *a kisajátított három millió holdból csak keveset juttat a magyarságnak, a magyar földművelő rétegnek*. Az erdélyi magyar parasztságnak komoly terjeszkedési, földszerző lehetősége nincs, – másféle terjeszkedés lehetőségéhez kell tehát hozzásegíteni.

Ez pedig legelső sorban *a termelés színvonalának emelése*. Ezen a téren igen nagy az elmaradottság. Sok helyütt még mindig faekével szántanak s korszerű művelés hiányában felét se hozzák ki annak, amit még a sovány erdélyi földből is ki lehetne hozni. Kalotaszegen, Udvarhely és Csík megyékben még a hármás vetésforgó és az ugarhagyás ősdi rendszere divik. A hegyi legelők, megfelelő kezelés hiányában, sőt az oktalan talajrombolások következtében, veszedelmes arányban romlanak s az elszivatagosodás, elkarstosodás egész vidékeket fenyeget. A gazdasági terjeszkedés, erősödés egyik útja a korszerű állattenyésztés lehetne, – de megfelelő tenyészállatok hijján s okszerű takarmánykezelés nélkül ez is csak elméleti lehetőség.

Megkezdődik tehát a munka. Felvilágosító füzetek, könyvek, kiadványok ezreit küldik falura, szegényes eszközökkel bár, de mégis *megren-*

dezek egy sereg gazdasági tanfolyamot, gépkölcsönző szövetkezeteket szerveznek s néhány esztendő alatt valósággal gépesítik az erdélyi falut, nagy propaganda-hadjáratot indítanak a korszerűtlen ugarrendszer ellen, – egyszóval a mezőgazdálkodás majd minden területén történik valamilyen korszerű kezdeményezés... Falusi papok, tanítók, értelmiségi emberek százai kapcsolódnak be a munkába: egy új, realista szellem kezd bontogatni szárnyait s a honfibúval telt szónoklatok, a „hon állapotján” való búsulás helyett nagyobb érdem lesz hamarosan egy-egy tejszővetkezeti fiók összehozása...

Ilyen szorgalmas munkában találja az EMGÉ-t a fölszabadulás. Feladata azonban még ekkor sem ér véget: nem csupán lehetőségei, de kötelességei is megnőnek.

(Kis Újság, 1942. október 27.)

*

Már Kolozsvárt külön előadást hallottunk a székely-kérdésről: megint csak aféle előkészítő, „bemelegítő” tájékoztatást, hogy amit majd látunk, legyen mihez mérnünk. Mintegy útravalóul adott nekünk *Venczel József*, ez a kitűnő fiatal tudós néhány adatot s néhány elgondolkozató megállapítást, hogy egy pillanatra se felejtsük el, ha ott járunk a hegyek közé szorult, soványföldű medencében: *van külön székely-kérdés*. Már egész Észak-Erdély szempontjából is alapvető ellentmondásként könyvelhettük el ezt az adatot, hogy itt, ahol a földterületnek alig fele művelhető, a lakosság 75–80 %-a foglalkozik földműveléssel. Hát még milyen kibékíthetetlen ez az ellentmondás a Székelyföldön, ahol a kevés és sovány föld mellett *a népszaporodás is igen nagy!* Legnagyobb az egész országban. A szűk medencék szinte csordultig vannak emberrel, drága, okos emberanyaggal, amely – mint a Maros, vagy az Olt – elfolyik innen a világ minden tája felé. *Az utolsó 60 esztendő alatt mintegy 150.000 ember hagyta el a Székelyföldet.*

Pedig a székely kimondhatatlanul szereti a maga világát, ragaszkodik hozzá, szinte rátapad a soványka szántókra, a havasok szikláira s nem mozdul, ha csak nem űzi a végkép megenyhíthetlen nyomorúság. Semmi sem bizonyítja ezt élénkebben, mint az a tudományosan megállapított adat, hogy *a Székelyföldnek ma is 100.000 főnyi álló népelesége van*. Ami azt jelenti, hogy ennivel több ember él itt ma, mint amennyi a mostani gazdasági berendezkedés mellett normálisan meg tudna élni. Óriási szám ez, különösen ha tudjuk, hogy egész Székelyföld lakossága 400.000 fő: a két szám viszonya nagy-nagy szegénységről beszél s egyben hatalmas feladatok megoldását sürgeti.

Mi lehet itt a megoldás?

Elsőként egy negatívumot kell mondani: azt, hogy *mi nem lehet*. A székely sorssal törődő emberekben, szinte védekező mozdulatként, még a konkrét javaslatok előtt felriad a tiltakozás: úgy pillanatig sem szabad gondolni az említett „népfelesleg” elköltöztetésére vagy áttelepítésére. Hiszen ez valójában nem is felesleg, kétszer annyi magyar is elkelne itt, a végvárak bástyaiban: csak a mai gazdasági helyzettel való józan számvetés mondatja ki ezt a rideg szót. A nemzeti érdek s a székelység érdeke is azt parancsolná, hogy *még a mostani elvándorlást is vissza kellene fogni*. A székely szabad, szép életre termett fajta, – miért szóródjék szét remek fiatalosága szolgaleányoknak, cselédlánynak idegen vagy nem idegen (nekik mindenképpen az!) városok aszfaltjára?

A földet, a medencéket nagyobbítani, a hegyeket odébb tolni nem lehet, – de van egy *komoly lehetőség*: az *iparosítás*. Egy felépítendő ipar emberanyagául jobbat, mint a mozgékony eszű székelyt, el sem lehet kép-

zelni s a környező természeti világ is a kiaknázatlan nyersanyagok se-
regét kínálja egy minél gyorsabb és minél erősebb ütemű iparosításra.
Egész Erdély kérdése ez, de lent a Székelyföldön már olyanféle nemzeti
üggvé nőtt, mint Kossuth idején a nemzeti iparfejlesztés ügye. Szinte azt
várja az ember, hogy egyszerre Erdély költői és írói is ihletet kapjanak
ettől s szólni kezdjenek róla, mint hajdanában Vörösmarty és Petőfi.
Bennünket mindenesetre a Székelyföld kapujában már olyan köszöntő fog-
gad, amelyben a költői hang ezt a hangulatot idézi: *folyóink, patak-
jaink zuhogásában, fenyveseink zúgásában hallják meg, uraim, a Szé-
kelyföld népének vágyait. Gyárakat, ipartelepeket kér ez a nép...*

Még Budapesten, a tanulmányút programját elolvasva, kicsit csodál-
koztam, hogy az Marosvásárhelytől kezdve Sepsiszentgyörgyig, az egész
Székelyföldön végig egy sereg gyár meglátogatását ígerte. Vajgyár, len-
feldolgozó üzem, hordógyár, keményítőgyár, fafeldolgozó üzem... Ilyen-
féle gyárak meglátogatására nem kellene ezer kilométert utaznom, –
gondoltam magamban. Itt azonban látom, hogy egy-egy gyár ezen a tá-
jon sokkal többet jelent egyszerű ipari vállalkozásnál s megértem az itteni
embereket, ha *elsősorban ezekre hívják fel figyelmünket, dicsekvő szere-
tettel, s nem az agyonunt székely romantikára...*

(Kis Újság, 1943. október 31.)

TÓTH LÁSZLÓ: ÖNKORMÁNYZATI SZELLEM ÉS TÁRSADALMI ÖNTEVÉKENYSÉG

Való igaz, hogy a székelységben ősi érzés a közösség iránt való kö-
telesség maradéktalan teljesítése. Az a bizonyos kalákás szellem, az egy-
máson való segítés, a kölcsönös támogatás gondolata – a székelységben
sohasem halványodott el. Az idegen megszállás pedig megsokszorozta az
egész erdélyi magyarságban azt a tudatot, hogy szükségük van egymásra,
hogy az egyes csak akkor tud fennmaradni és boldogulni, ha az egész kö-
zösség élete biztosítva van. Abból származik az az erős önfegyelmélettség,
amely az áldozatot zokszó nélkül tudja vállalni és a kiválasztott vezetők-
nek szívesen engedelmeskedik... De nem mint a nyáj vagy a méhraj, ha-
nem mint az önérzetes és céltudatos ember, aki nem parancsra, hanem a
maga akaratából vállalja a kötelességet és becsületkérdést csinál abból,
hogy azt híven és tökéletesen teljesítse.

Csak katonás lélek, csak közösségi szellem, csak a saját fajtájának
vigyázó őrzése, csak az ép erköcsi érzék, csak a természeti erővel való
küzdelem edzettsége, – sőt még ezek együttesen sem tudták volna így
és ennyire megtartani és összetartani a magyarságot, *ha nem lett volna
meg benne az önkormányzati szellemnek az a megtörhetetlen ereje, az
emberi és a nemzeti szabadságnak az a hagyományos tudata, amely min-
den elnyomást visszalökött, minden idegen befolyást elutasított s amely
keményen és egyenesen tudott megállni a maga magyarsága és ember-
sége méltóságának védelmében.*

Az erdélyi katolikus státus, a csíki magánjavak, az egyes községek
közirtokosságai az erőszak, a jogtalanság, a csábítás és a befolyásolás
annyi veszedelmével szemben azért tudtak úgy ellenállni, azért tudták át-
vészelni a szörnyű időket, mert az erdélyi emberben az önkormányzathoz
való ragaszkodás és a szabadság szeretete sohasem engedett!

Egészen természetes, hogy amit az idegen uralommal szemben is
meg tudott védeni, annak tiszteletét és értékelését megkívánja az egész

magyar hazától is. Annyival inkább, mert hiszen huszonnév év szenvedésével és áldozatával bebizonyította, hogy önkormányzatát és szabadságát sohasem egyéni célok, hanem a magyarság legfelső és legmagasabb céljai érdekében őrizte meg.

Mostanában megint divat beszélni a demokráciáról. Aki Erdélyben jár, meg kell érezze, hogy ott a magyarság körében igenis demokrácia van a szónak igaz és tiszta értelmében. Mindenkit érdeme és munkája szerint becsülnek meg és sem a születés előjoga, sem a vagyon kedvezése, sem a hivatalos rang, sem a megkülönböztető címzés nem tesz valakit többé. De igenis van tekintély és kimagasló tisztség azokkal szemben, akik munkájukkal, példaadásukkal, emberségükkel és magyarságukkal különlegesen kitűntek a többi közül.

Aki Erdélyben külsőségekkel, rangokkal vagy címekkel, előkelőség vagy vagyon fitogtatásával akarná magát a nép fölé helyezni, azt minden rendű és rangú körben kinevetnék és hamar lehetetlenné tenné magát. Ez azonban egyáltalán nem jelenti azt, mintha az egyszerű erdélyi népben nem volna meg a magyarságnak tisztességtudása s mintha jelszavakkal és uszításokkal ellene lehetne fordítani azoknak, akik nagy családi hagyományaik, műveltségük és birtokállományuk miatt többet kellett hogy vállaljanak a nemzeti és közösségi kötelességekből s ennek a hivatásnak meg is tudtak felelni... Jövevény politikusok és agitátorok lát-hatják, hogy pereg le az erdélyi magyar emberről mindenféle jelszó és uszítás s hogy török meg minden pártütési szándék és szétbontási próbálkozás a magyarság politikai és gazdasági szervezeteinek egységén.

Ez az egység pedig nemcsak hirdetett szó, hanem valóságos tény... Természetesen nem mesterséges, nem mechanikus egységről van itt szó, hanem szerves összetartozásról, az élet valóságos együttségéről. Az erdélyi felfogás ebben határozott és félreismerhetetlen, de egyáltalában nincs ellentétben az országos közérdekkel s a magyar nemzetnek és a magyar államnak eszméjével. Ellenkezőleg! Éppen azért, mert e felfogásnak az önkormányzati szellem az alapja, mert az egyén és a köz egyensúlya a legfőbb szempontja és mert az emberi és a nemzeti szabadság légköre veszi körül, – az egész magyar nemzet számára nemcsak hasznos, hanem nagyon tanulságos is.

(*Nemzeti Újság*, 1943. október 31.)